

राष्ट्रीय आरोग्य अभियान
आरोग्य सेवा यादी व्दारे नवीन
योजना माहिती सार्वजनिक आरोग्य
संस्थांच्या दर्शनी भागात
प्रसिध्द करणेबाबत....

महाराष्ट्र शासन
सार्वजनिक आरोग्य विभाग
शासन निर्णय क्रमांक: सा.आ.वि. ३००११/२०५/२०१४/आ-७
गो.ते. रुग्णालय, संकुल इमारत,
१० वा मजला, मंत्रालय, मुंबई.
तारीख: ७ जानेवारी, २०१५

वाचा :-

शासन निर्णय क्रमांक: राग्राआ २०११/प्र.क्र. २७३/आ-७अ, दि. २४/२/२०१२, सार्वजनिक
आरोग्य विभाग, मंत्रालय, मुंबई.

परिपत्रक

राष्ट्रीय आरोग्य अभियान अंतर्गत आरोग्य सेवांवर लोकाधारित देखरेख व नियोजन प्रकल्प राबविला जात आहे. शासनाच्या आरोग्य सेवांची माहिती नागरीकांना सहजपणे उपलब्ध होण्यासाठी सदर प्रकल्पाच्या माध्यमातून सार्वजनिक आरोग्य संस्थांमध्ये देण्यात येणा-या विविध आरोग्य सेवांची यादी शासकीय आरोग्य संस्थांच्या दर्शनी भागात प्रसिध्द करण्याचा निर्णय शासनाने घेतलेला असून दि. २४/०२/२०१२ च्या शासन निर्णयान्वये १० आरोग्य सेवांची यादी सर्व प्राथमिक आरोग्य केंद्र, ग्रामीण/उपजिल्हा रुग्णालयांच्या दर्शनी भागात प्रसिध्द करण्याबाबत आदेश निर्गमित करण्यात आले आहेत. याबाबतचा थोडक्यात तपशील पुढीलप्रमाणे आहे.

- १) बाह्यरुग्ण सेवा
- २) आंतररुग्ण सेवा
- ३) माता बाल आरोग्य संदर्भातील सेवा व कुटुंब नियोजन
- ४) शालेय व किशोरवयीन आरोग्य
- ५) रोग सर्वेक्षण तसेच साथीच्या आजारांवर नियंत्रण
- ६) सुधारीत राष्ट्रीय क्षयरोग नियंत्रण कार्यक्रम
- ७) एकात्मिक रोग सर्वेक्षण कार्यक्रम

- ८) राष्ट्रीय अंधत्व निवारण कार्यक्रम
- ९) राष्ट्रीय किटकजन्य आजार नियंत्रण कार्यक्रम
- १०) राष्ट्रीय एड्स नियंत्रण कार्यक्रम

२. आरोग्य सेवांवर लोकाधारित देखरेख व नियोजन प्रकल्पातील राज्यस्तरीय देखरेख व नियोजन समितीने सार्वजनिक आरोग्य विभागांतर्गत येणा-या नवीन योजना आरोग्य सेवा यादीत अंतर्भूत करण्याची शिफारस केली होती. त्यानुसार सार्वजनिक आरोग्य विभागामार्फत राबविण्यात येणा-या खालील पाच नवीन योजनांचा समावेश आरोग्य सेवा यादीमध्ये अंतर्भूत करण्यात येत आहे. त्यानुसार सर्व शासकीय आरोग्य संस्थांनी सदर ५ आरोग्य सेवांचा तपशील रुग्णालयाच्या दर्शनी भागात खालीलप्रमाणे प्रसिध्द करावा.

(१) जननी शिशु सुरक्षा कार्यक्रम :-

उपकेंद्रे, प्राथमिक आरोग्य केंद्रे, ग्रामीण रुग्णालय, उपजिल्हा रुग्णालय, सामान्य रुग्णालय, जिल्हा व स्त्री रुग्णालय व इतर शासन मान्य आरोग्य संस्थामध्ये उपलब्धतेनुसार जननी शिशु सुरक्षा कार्यक्रमांतर्गत पुढीलप्रमाणे मोफत सुविधा दिल्या जातात.

- गरोदर मातेस व प्रसूती पश्चात ४२ दिवसांपर्यंत मोफत दिल्या जाणा-या सेवा-:
  १. मोफत प्रसूती तसेच मोफत सिझेरियन शस्त्रक्रिया.
  २. प्रसूती संदर्भातील, गरोदरपणातील तसेच प्रसूती पश्चात होणा-या गुंतागुतीच्या उपचारासाठी लागणारी औषधे व साहित्य उपलब्धतेनुसार मोफत पुरविणे.
  ३. प्रयोगशाळेतील आवश्यक त्या मोफत तपासण्या.
  ४. प्रसूतीपश्चात मातेला मोफत आहार (स्वाभाविक प्रसूतीस ३ दिवस, सिझेरियन प्रसूतीस ७ दिवस)
  ५. आवश्यकतेनुसार रक्तसंक्रमणासाठी मोफत रक्त पुरवठा.
  ६. प्रसूतीसाठी घरापासून आरोग्य संस्थेत मोफत वाहतूक व्यवस्था.
  ७. एका आरोग्य संस्थेतून दुस-या आरोग्य संस्थेत संदर्भ सेवा देण्यासाठी मोफत वाहतूक व्यवस्था.
  ८. प्रसूतीपश्चात आरोग्य संस्थेपासून घरापर्यंत मोफत वाहतूक व्यवस्था.
  ९. शासकिय आरोग्य संस्थेमध्ये गरोदर मातेस कोणतेही शुल्क आकारण्यात येत नाही.
- एक वर्षापर्यंतच्या आजारी बालकास मोफत देण्यात येणा-या आरोग्य सेवा-:
  १. बालकास उपचारासाठी लागणारी औषधे व साहित्य, संस्थेतील उपलब्धतेनुसार मोफत पुरविणे.
  २. प्रयोगशाळेतील आवश्यक त्या मोफत तपासण्या.

३. आवश्यकतेनुसार मोफत रक्तसंक्रमण.
४. घरापासून आरोग्य संस्थांपर्यंत मोफत वाहतूक व्यवस्था.
५. एका आरोग्य संस्थेतून दुस-या आरोग्य संस्थेत संदर्भ सेवा देण्यासाठी मोफत वाहतूक व्यवस्था.
६. आरोग्य संस्थेतून घरापर्यंत मोफत वाहतूक व्यवस्था.
७. शासकिय आरोग्य संस्थेमध्ये एक वर्षापर्यंतच्या आजारी बालकास कोणतेही शुल्क आकारण्यात येत नाही.

• जबाबदार अधिकारी :

अ.क्र.	आरोग्य संस्थानिहाय स्तर	जबाबदारी अधिकारी	सनियंत्रण अधिकारी
१	उपकेंद्र, प्राथमिक आरोग्य केंद्र	वैद्यकिय अधिकारी	जिल्हा आर सी एच अधिकारी/जिल्हा आरोग्य अधिकारी
२	ग्रामीण, उपजिल्हा, सामान्य व स्त्री रुग्णालय	वैद्यकिय अधिक्षक	जिल्हा शल्य चिकित्सक
३	जिल्हा रुग्णालय	अतिरिक्त जिल्हा शल्य चिकित्सक	जिल्हा शल्य चिकित्सक
४	प्रशासकिय अधिकारी (आरोग्य विभाग जिल्हा परिषद) यांना तक्रार निवारण अधिकारी म्हणून घोषित केलेले आहे. त्याचप्रमाणे तक्रार निवारण अधिकारी यांचा संपर्क क्रमांक हा जननी शिशु सुरक्षा कार्यक्रमाच्या फलकावर उपलब्ध असतो. त्यांच्याकडे तक्रारदार तक्रार नांदवू शकतात.		

(२) राजीव गांधी जीवनदायी आरोग्य योजना :-

महाराष्ट्र राज्यातील दारिद्र्य रेषेखालील रु. १.०० लाख व त्यापेक्षा कमी उत्पन्न असणारी कुटुंबे (पिवळे, केशरी, अन्नपूर्णा व अंत्योदय शिधापत्रिका धारक) यांना योजनेचा लाभ घेता येतो. या योजनेसाठी रु. १.५० लक्ष विमा संरक्षण मिळते. मुत्रपिंड प्रत्यारोपणासाठी ही मर्यादा रु. २.५० लक्ष निश्चित केली असून यामध्ये निवडक ९७२ उपचार व शस्त्रक्रिया पध्दती तसेच १२१ पाठपुरावा उपचारांचा समावेश आहे.

सदर योजनेत लाभार्थ्यांना सर्वसाधारण शस्त्रक्रिया व उपचार उपलब्ध करून दिले जातात.

सदर उपचारांमध्ये हार्निया, ऑपेन्डिक्स, आतड्याचे आजार, डायलेसिस, बायपास शस्त्रक्रिया, कर्करोग, मुतखडा, मेंदूचे विकार, हृदय विकार, गालगुंड, मूत्रपिंड प्रत्यारोपण, मणक्याची शस्त्रक्रिया, लहान बालकांचे काविळ, गर्भपिशवीची शस्त्रक्रिया, हाडाचे प्रत्यारोपण, चेह-यावरील हाडाची शस्त्रक्रिया, अँन्जीओप्लास्टी, अपघातावरील गंभीर दुखापत, लहान मुलांचे फुफ्फुसांचे विकार, कानाच्या पडदयाच्या शस्त्रक्रिया यांचा समावेश आहे.

- योजनेत समाविष्ट रुग्णालय - शासकिय/निमशासकिय, खाजगी तसेच धर्मादाय आरोग्य संस्थांची निकषानुसार निवड केली आहे. (रुग्णालये यादी संकेतस्थळावर उपलब्ध आहे.)
- योजनेअंतर्गत सुविधा, तपासणी, परिक्षण व रोगनिदान, वैद्यकिय उपचार औषधे, शस्त्रक्रिया /उपचार, रुग्णास भोजन, एकेरी प्रवास खर्च, उपचाराचा पाठपुरावा इ.
- आरोग्य मित्र - सर्व शासकिय रुग्णालयात माहिती देणे, वैद्यकिय उपचारासाठी प्रशिक्षित आरोग्य मित्र २४ x ७ उपलब्ध असतात. त्यामुळे रुग्णांना त्यांचे सहकार्य मिळण्यास मदत होते. आरोग्य मित्राचे नाव संकेतस्थळावर तसेच रुग्णालयाच्या दर्शनी भागात उपलब्ध आहे.
- आरोग्य पथक - आरोग्य पत्राचे वितरण महा ई-सेवा केंद्र, टपाल कार्यालय, ग्रामपंचायत (संग्राम केंद्र) येथून मिळविता येते किंवा रेशन कार्ड, फोटो ओळखपत्राद्वारे सुध्दा अंगीकृत रुग्णालयातून उपचार घेता येतो.
- आरोग्य शिबीर - सदर योजनेचा लाभ मोठ्या संख्येने घेण्यासाठी प्रत्येक शासकिय रुग्णालयात आरोग्य शिबीर आयोजित केले जातात.

• जबाबदार अधिकारी पुढीलप्रमाणे :-

अ.क्र.	आरोग्य संस्थानिहाय स्तर	जबाबदार अधिकारी (जिल्हा स्तर)	सनियंत्रण अधिकारी
१	शासकिय रुग्णालये RH/SDH/DH	जिल्हा शल्य चिकित्सक, जिल्हा रुग्णालय	उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी, राजीव गांधी जीवनदायी आरोग्य सोसायटी, वडाळा, मुंबई
२	अंगीकृत रुग्णालये	आरोग्य मित्र, रुग्णालय प्रमुख	

तक्रार निवारण टोल फ्री क्रमांक - १५५३८८/१८००२३३२२००

Post Box - राजीव जीवनदायी क्र. १६५६५, वरळी मुंबई ४००००१

संकेतस्थळ - www.jeevandayee.gov.in

(३) जीवन अमृत सेवा - (ब्लड ऑन कॉल) रक्त पुरवठा - दूरध्वनीद्वारे - टोल फ्री क्रमांक १०४ :-

ज्या वेळेस रुग्णास डॉक्टरांच्या सल्ल्याने रक्त चढविण्याची आवश्यकता असते, अशावेळेस रुग्णांच्या नातेवाईकास रक्तपेढीचे पत्ते माहिती नसतात किंवा रक्तपिशवी आणण्यासाठी धावाधाव करावी लागते ही बाब विचारात घेऊन शासनाने जीवन अमृत सेवा अंतर्गत मोटरसायकलच्या माध्यमातून ४० कि. मी. च्या परिसरात किंवा १ तासाच्या अंतरावरील रुग्णालयांना शीतसाखळीतून (Cold Chain Box) रक्त व रक्तघटक उपलब्ध करून देण्यात येते. या सेवेचा लाभ घेण्यासाठी टोल फ्री क्रमांक १०४ वर दूरध्वनी करावयाचा आहे.

- जबाबदार अधिकारी - रक्तपेढी प्रमुख (रक्त संक्रमण अधिकारी)
- तक्रार निवारण अधिकारी - जिल्हा शल्य चिकित्सक/अधिष्ठाता, शासकिय वैद्यकिय महाविद्यालय
- तक्रार (अपील) - संचालक, राज्य रक्त संक्रमण परिषद, मुंबई

(४) आपत्कालीन वैद्यकिय सेवा - रुग्णवाहिकेद्वारे सेवा, टोल फ्री क्रमांक १०८ :-

आपत्कालीन वैद्यकिय सेवा- अत्याधुनिक रुग्णवाहिकाद्वारे (Advanced Life Support & Basic Life Support) आपद्ग्रस्तांना पहिल्या सुवर्ण तासामध्ये (Golden Hour) तातडीची वैद्यकिय सेवा मिळावी, यासाठी रुग्णास रुग्णालयामध्ये तातडीने पोहचवण्यासाठी राज्यात एकूण ९३७ रुग्णवाहिका कार्यान्वित केलेल्या आहेत.

या रुग्णवाहिकेत विविध अत्याधुनिक उपकरणे असून रस्त्यावरील अपघात, सर्व गंभीर स्वरूपातील आजाराचे रुग्ण, बाळंतपणातील गुंतागुंतीचे रुग्ण, नवजात अर्भकाशी संबंधित आजार, नैसर्गिक व मानवनिर्मित आपत्तीत सापडलेले रुग्ण, गंभीर आजारामध्ये हृदय रुग्ण, सर्पदंश, अपघात, विषबाधा, श्वासोच्छ्वासावरील गंभीर रुग्ण, मेंदूशी संबंधित गंभीर आजार इत्यादींसाठी प्राथमिक उपचार करून पुढील संदर्भित उपचारासाठी रुग्णास तातडीने नजिकच्या शासकिय रुग्णालयापर्यंत पोहचविण्यात येते.

- आपत्कालीन परिस्थितीत रुग्णास प्राथमिक उपचार देण्यासाठी वैद्यकिय अधिकारी व वाहन चालक रुग्णवाहिकेसोबत (२४ x ७) उपलब्ध असतात.

- आपत्कालीन रुग्णवाहिका सेवा ही Toll Free No. १०८ मार्फत कुठल्याही मोबाईल/लॅडलाईन फोनद्वारे संपूर्णपणे मोफत उपलब्ध करून घेता येते. या सेवेचे नियंत्रण कक्ष उरो रुग्णालय, औध, पुणे येथे कार्यान्वित करण्यात आले आहे.
- सर्वसामान्य जनतेस रुग्णवाहिकेवरील सेवा उपलब्ध न झाल्यास आपत्कालीन वैद्यकिय सेवा कक्ष, राज्य आरोग्य सोसायटी मुंबई - ०१ येथे तक्रार दाखल करता येईल.

रुग्णास सेवा देणारे जबाबदार अधिकारी व सनियंत्रण अधिकारी

अ.क्र.	आरोग्य संस्थानिहाय स्तर	जबाबदार अधिकारी (जिल्हास्तर)	सनियंत्रण अधिकारी
१	आरोग्य संस्था	जिल्हा शल्य चिकित्सक, जिल्हा रुग्णालय	आयुक्त कुटुंब कल्याण व संचालक आणि वरिष्ठ सल्लागार, आपत्कालीन वैद्यकिय सेवा कक्ष, (EMS Cell) राष्ट्रीय आरोग्य अभियान, राज्य आरोग्य सोसायटी, मुंबई

(५) राष्ट्रीय बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम :-

महाराष्ट्र राज्यात राष्ट्रीय आरोग्य अभियानांतर्गत, राष्ट्रीय बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम १ एप्रिल २०१३ पासून लागू करण्यात आला आहे. या कार्यक्रमाच्या माध्यमातून शालेय मुलांच्या आरोग्याचे संवर्धन व विकास साधण्याकरीता एक महत्वपूर्ण पाऊल उचलण्यात आले आहे. बालकांच्या आरोग्याची तपासणी करून त्यांच्यात आढळणा-या आजारावर उपचार करून पायबंद घालणे हा या कार्यक्रमाचा मुख्य उद्देश आहे. या कार्यक्रमाच्या माध्यमातून ०-१८ वर्ष वयोगटातील मुलांची तपासणी होते. त्यामध्ये ४Ds म्हणजेच खालील आजारांवर निदान व उपचार देण्यात येतात.

- १) जन्मतः व्यंग (Defect)
- २) जीवनसत्त्व कमतरतेने होणारे आजार (Deficiencies)
- ३) शारीरिक व मानसिक विकासात्मक विलंब (Developmental Delay)
- ४) आजार (Diseases)

• कार्यक्रमाचे लाभार्थी :-

० ते १८ वर्ष वयोगटातील जवळपास २ कोटी लाभार्थ्यांपैकी

- १) अंगणवाडी स्तरावरील ० ते ६ वयोगटातील सर्व बालके
- २) शासकिय व निमशासकिय शाळेमधील ६ ते १८ वर्ष वयोगटातील सर्व बालके
० ते १८ वर्षे वयोगटातील लाभार्थींना खालीलप्रमाणे पुर्णतः आरोग्य विषयक मोफत सेवा पुरविली जाते -

- (१) आरोग्य विषयक समस्या /अडचणीचे निवारण
- (२) योग्य ती संदर्भ सेवा
- (३) सर्व प्रकारचे वैद्यकिय व गंभीर आजारावर शल्य चिकित्सा शस्त्रक्रिया /उपचार पध्दती

- लाभार्थ्यांना तपासण्यासाठी तालुका व जिल्हा पातळीवर एकूण १०९१ पथके तसेच आदिवासी जिल्ह्यातील ३७ आश्रमशाळेस पथकातील वैद्यकिय अधिका-यांमार्फत सेवा दिली जाते-
- सदर पथकामधील कंत्राटी नियुक्ती वरील अधिकारी व कर्मचारी
- १) २ वैद्यकिय अधिकारी (१ स्त्री व १ पुरुष)
- २) १ औषध निर्माता
- ३) १ परिचारीका

• **संनियंत्रण अधिकारी :-**

अ. क्र .	स्तर	जबाबदार अधिकारी	संनियंत्रण अधिकारी
१	तालुका	वैद्यकिय अधिक्षक उपजिल्हा / ग्रामीण, व कुटीर रुग्णालय	निवासी वैद्यकिय अधिकारी (बाहयरुग्ण संपर्क)
२	जिल्हा	जिल्हा शल्य चिकित्सक	मुख्य कार्यकारी अधिकारी
३	विभागीय	उपसंचालक आरोग्य सेवा,	अतिरिक्त संचालक राज्य कुटुंब कल्याण कार्यालय, पुणे

या कार्यक्रमाच्या माध्यमातून लाभार्थ्यास सेवा नाकारल्यास तशी तक्रार संबंधित शिक्षणाधिकारी (प्राथमिक, माध्यामिक) समाजकल्याण अधिकारी, प्रकल्प अधिकारी (महिला

व बाल विकास), प्रकल्प अधिकारी(आदिवासी उप योजना) आणि जिल्हा रुग्णालयातील बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम कक्षात तक्रार नोंदवू शकतात.

३. सदर शासन परिपत्रक महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आले असून त्याचा संकेतांक २०१५०१०७१७०४००५८१७ असा आहे. हे परिपत्रक डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

मनोहर ठोंबरे

अवर सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रत,

१. आयुक्त (कु.क.) तथा संचालक, रा. आ. अ., मुंबई.
२. संचालक, आरोग्य सेवा संचालनालय, मुंबई
३. सह संचालक, आरोग्य सेवा, पुणे.
४. सर्व जिल्हाधिकारी (आयुक्त (कु.क.) व संचालक, रा.आ. अ. मुंबई यांच्या मार्फत)
५. सर्व मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद (आयुक्त (कु.क.) व संचालक, रा.आ. अ. मुंबई यांच्या मार्फत)
६. सर्व उपायुक्त (विकास) सहाय्यक आयुक्त (विकास), विभागीय आयुक्त कार्यालय (आयुक्त (कु.क.) व संचालक, रा.आ. अ. मुंबई यांच्या मार्फत)
७. सर्व उपायुक्त (आस्था), विभागीय आयुक्त कार्यालय (आयुक्त (कु.क.) व संचालक, रा.आ. अ. मुंबई यांच्या मार्फत)
८. सर्व उपसंचालक, आरोग्य सेवा मंडळ (आयुक्त (कु.क.) व संचालक, रा.आ. अ. मुंबई यांच्या मार्फत)
९. उप संचालक (आरसीएच), राज्य कुटुंब कल्याण कार्यालय, पुणे. (आयुक्त (कु.क.) व संचालक, रा.आ. अ. मुंबई यांच्या मार्फत)
१०. सर्व जिल्हा शल्य चिकित्सक (आयुक्त (कु.क.) व संचालक, रा.आ. अ. मुंबई यांच्या मार्फत)

११. सर्व उप मुख्य कार्यकारी अधिकारी (बा.क.), जिल्हा परिषद (आयुक्त (कु.क.) व संचालक, रा.आ. अ. मुंबई यांच्या मार्फत)
१२. सर्व जिल्हा आरोग्य अधिकारी, जिल्हा परिषद (आयुक्त (कु.क.) व संचालक, रा.आ. अ. मुंबई यांच्या मार्फत)
१३. सर्व प्रकल्प अधिकारी, एकात्मिक आदिवासी प्रकल्प (आयुक्त (कु.क.) व संचालक, रा.आ. अ. मुंबई यांच्या मार्फत)
१४. सर्व अधिक्षक ग्रामीण रुग्णालय (आयुक्त (कु.क.) व संचालक, रा.आ. अ. मुंबई यांच्या मार्फत)
१५. सर्व गट विकास अधिकारी, पंचायत समिती (आयुक्त (कु.क.) व संचालक, रा.आ. अ. मुंबई यांच्या मार्फत)
१६. सर्व तालुका आरोग्य अधिकारी (आयुक्त (कु.क.) व संचालक, रा.आ. अ. मुंबई यांच्या मार्फत)
१७. सर्व बाल विकास प्रकल्प अधिकारी, एबाविसेयो (आयुक्त (कु.क.) व संचालक, रा.आ. अ. मुंबई यांच्या मार्फत)
१८. निवड नस्ती (आ-७)